

Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacija

Gintarė Tautkevičienė

**Lietuvos mokslo ir studijų institucijų mokslinės veiklos rezultatų
viešinimo atvirosios prieigos žurnaluose ir institucinėse talpyklose
studija**

Tyrimo ataskaita

Turinys

Ižanga.....	3
1. Atvirosios prieigos situacijos pasaulyje apžvalga	4
2. Europos Komisijos ir Europos mokslinių tyrimų reikalavimai atvirosios prieigos iniciatyvų plėtrai	5
3. Lietuvos mokslo ir studijų institucijų mokslinės veiklos rezultatų viešinimas atvirosios prieigos žurnaluose ir institucinėse talpyklose apklausos rezultatų analizė	8
3.1. Respondentai.....	8
3.2. Apklauso rezultatų analizė	10
Išvados.....	17
Svarbiausios atvirosios prieigos iniciatyvos.....	18
Atvirosios prieigos dokumentai.....	19
Literatūra	20
1 PRIEDAS. „Lietuvos mokslo ir studijų institucijų mokslinės veiklos rezultatų viešinimo atvirosios prieigos žurnaluose ir institucinėse talpyklose studija“	21

Ižanga

Lietuvos mokslo ir studijų institucijų apklausa vykdyta įgyvendinant tarptautinės organizacijos EIFL (angl. *Electronic Information for Libraries*) remiamą projektą *Skatinkime atvirąją prieigą Lietuvoje*. Projekto vykdytojas – Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacija. Projekto tikslas – skatinti Lietuvos mokslo ir studijų institucijas palaikyti atvirosios prieigos idėjas ir priimti atvirąją prieigą institucijose reglamentuojančius dokumentus, kuriuos jau yra priėmę daugelis užsienio mokslo ir studijų institucijų. Institucijų priimti dokumentai, reglamentuojantys mokslinių tyrimų atvirąją prieigą institucijose, yra paskelbti specialioje svetainėje ROARMAP (angl. *Registry of Open Access Repositories Mandatory Archiving Policies*, <http://roarmap.eprints.org>). 2011 m. spalio mėn. duomenimis institucijų politines nuostatas atvirosios prieigos atžvilgiu yra paskelbę virš 200 institucijų, kurios deklaruodamos privalomo skelbimo atvirojoje prieigoje reikalavimus priėmė 135 institucinius, 33 institucijų padalinių, 1 tarpinstitucinių, 52 finansuojančių institucijų, 86 tezių ir disertacijų dokumentus. Kol kas nei viena Lietuvos mokslo ir studijų ar finansuojanti institucija tokių politinių nuostatų šiame registre nėra užregistravusi.

Siekdama įvertinti atvirosios prieigos situaciją Lietuvos mokslo ir studijų institucijose atlikta apklausa „*Lietuvos mokslo ir studijų institucijų mokslinės veiklos rezultatų viešinimas atvirosios prieigos žurnaluose ir institucinėse talpyklose*“. Mokslinio tyrimo užsakovas Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacija. Parengiant tyrimo klausimyną ir pravedant apklausą dalyvavo Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacijos pirmininkė Emilija Banionytė ir administracijos vadovė Aušra Vaškevičienė. Apklauskos rezultatai pristatyti Atvirosios prieigos savaitės metu, 2011 m. spalio 27 d. vykusioje konferencijoje *Atverkime mokslo žinias pasauliui* (<http://www.lmba.lt/renginys/atverkime-mokslo-zinias-pasauliui>).

Studijų turinio požiūriu sudaro 3 tarpusavyje susiję skyriai:

- Atvirosios prieigos situacijos pasaulyje apžvalga.
- Europos Komisijos ir Europos mokslinių tyrimų reikalavimai atvirosios prieigos iniciatyvų plėtrai.
- Lietuvos mokslo ir studijų institucijų mokslinės veiklos rezultatų viešinimo atvirosios prieigos žurnaluose ir institucinėse talpyklose apklauskos rezultatų analizė.

Esame dėkingi visų mokslo ir studijų institucijų vadovams, atsakingiems už mokslinius tyrimus institucijoje, ir bibliotekų vadovams atsakiusiems į apklauskos klausimus.

Tikimės, kad ši studija paskatins domėjimąsi atvirosios prieigos klausimais ir paspartins atvirosios prieigos iniciatyvas Lietuvos mokslo ir studijų institucijose.

1. Atvirosios prieigos situacijos pasaulyje apžvalga

Atviroji prieiga reiškia didesnę galimybę viso pasaulio mokslininkams skelbti mokslinius tyrimus ir susipažinti su jais nemokamai. Atviroji prieiga nėra recenzavimo proceso vengimas arba antrarūšės produkcijos skelbimas, nors tokią nuomonę kartais tenka išgirsti, nes mokslinės leidybos procesams keliami reikalavimai išlieka tie patys. Atvirosios prieigos publikacijos galutiniam vartotojui – mokslininkui, studentui ar visai visuomenei – reiškia prieigos barjerų prie mokslo publikacijų panaikinimą. Publikacijų autoriams atviroji prieiga užtikrina jų darbų matomumą pasaulyje, didesnę skaitomumą, naudojimą ir tuo pačiu sukuria prielaidas didesniai jų citavimui. Atvirosios prieigos principai yra paskelbti trijuose pagrindiniuose dokumentuose:

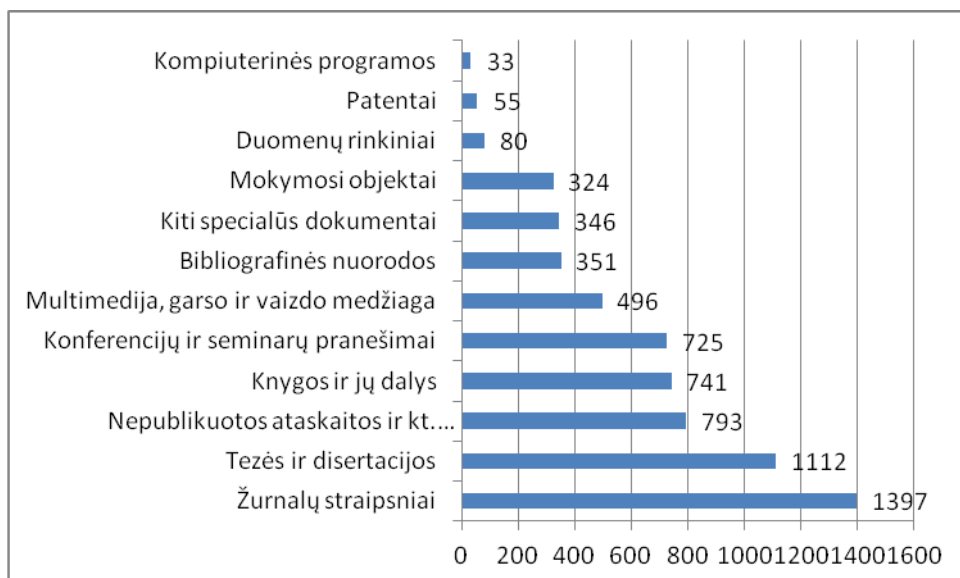
- *Budapešto atvirosios prieigos deklaracijoje* (<http://www.soros.org/openaccess/read.shtml>);
- *Betesdos atvirosios prieigos leidybos pareiškimė* (<http://www.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm>);
- *Berlyno deklaracijoje* (<http://oa.mpg.de/lang/en-uk/berlin-prozess/berliner-erklarung>).

Atviroji prieiga prie mokslinių straipsnių gali būti užtikrinta dviem būdais: skelbiant straipsnius atvirosios prieigos mokslo žurnaluose arba straipsnių, paskelbtų komerciniuose mokslo žurnaluose archyvavimas, į institucines arba temines talpyklas įkeliant arba straipsnių rankraščius prieš ar po recenzavimo, arba galutinę straipsnio versiją (*Budapest Open Access Initiative*, <http://www.soros.org/openaccess/read>).

Mokslo straipsnių paskelbimas atvirosios prieigos žurnaluose vadinama **auksiniu atvirosios prieigos keliu**. Atvirosios prieigos žurnaluose paprastai taikomas „moka autorius“ verslo modelis, pagal kurį publikavimo išlaidas padengia patys autoriai, juos remiančios organizacijos ar kiti šaltiniai, o vartotojai nemokamai naudojami informacija internete. Atvirosios prieigos žurnalų sąrašą galima rasti *Atvirosios prieigos žurnalų kataloge DOAJ* (angl. *Directory of Open Access Journals*, <http://www.doaj.org>).

Pastaraisiais metais daugėja mišrios prieigos arba „hibridinių“ žurnalų. Tai gerai žinomų komercinių leidėjų leidžiami žurnalai, kuriuose konkrečių straipsnių leidybos išlaidas apmoka patys autoriai. Tokie straipsniai tampa atvirosios prieigos, o tai reiškia, kad vartotojai juos gali skaityti nemokamai. Kiti to paties žurnalo straipsniai vartotojui yra prieinami tik sumokėjus prieigos mokestį.

Atvirosios prieigos būdas, kai autorius įkelia jau publikuotą arba dar nepublikuotą savo straipsnį į atvirosios prieigos mokslinės informacijos talpyklą iškart po publikacijos paskelbimo arba praėjus nustatytam draudimo (embargo) periodui vadinamas **žaliuoju atvirosios prieigos keliu**. Toks prieigos prie mokslinių tyrimų rezultatų užtikrinimo būdas dar vadinamas saviarchyvavimu (angl. *self-archiving*). Išsamus viso pasaulio institucinių ir teminių talpyklų sąrašas pateikiamas *Atvirosios prieigos talpyklų kataloge OpenDOAR* (angl. *The Directory of Open Access Repositories*, <http://www.openoar.org/>). 2011 m. spalio mėn. duomenimis šiame kataloge užregistruotos 6 453 talpyklos. Dauguma talpyklų saugo žurnalų straipsnius, magistro darbus ir disertacijas, nepublikuotas ataskaitas, knygų skyrius ir kt. (žr. 1 pav.).

1 pav. Atvirosios prieigos talpyklų pasiskirstymas pagal saugomų dokumentų tipą (OpenDOAR, 2011-10-30 duomenys)

Vis dažniau reiškiamas nuomonė, kad jeigu mokslinių tyrimų vykdymas buvo finansuojamas valstybės ar finansuojančių institucijų lėšomis, tai jų pagrindu parengtos mokslo publikacijos turi būti skelbiamos viešai. Tokie reikalavimai apie finansuojančių institucijų atvirosios prieigos politiką pateikti *Sherpa Juliet* svetainėje (<http://www.sherpa.ac.uk/juliet>). Tarp daugelio finansuojančių institucijų yra pateikiami ir Europos Komisijos bei Europos mokslinių tyrimų tarybos reikalavimai jų finansuojamų mokslinių tyrimų publikacijų prieinamumui.

2. Europos Komisijos ir Europos mokslinių tyrimų reikalavimai atvirosios prieigos iniciatyvų plėtrai

Europos Komisija ir Europos mokslinių tyrimų taryba (EMT) finansuodama mokslinius tyrimus, kelia atitinkamus reikalavimus paramos gavėjams dėl mokslinių tyrimų rezultatų publikacijų ir tyrimų duomenų prieigos. Šios finansuojančios institucijos yra paskelbusios atvirosios prieigos rekomendacijas. Atvirosios prieigos principų taikymas Lietuvoje padėtų sėkmingiau įgyvendinti Europos Komisijos (EK) ir Europos mokslinių tyrimų tarybos (EMT) reikalavimą, kad jų finansuojami moksliniai tyrimai būtų publikuojami viešai ir rekomendaciją, kad visos publikacijos, kurios parengtos vykdant mokslinius tyrimus, finansuojamus pagal 7 BP turėtų būti įkeliamos į atvirosios prieigos talpyklas tuoj pat po jų skelbimo ir atveriamos atvirajai prieigai per 6-12 mėn.

2006 m. gruodžio mėn. Europos mokslinių tyrimų taryba (angl. *ERC – European Research Council*) paskelbė pareiškimą dėl atvirosios prieigos (angl. *Scientific Council Statement on Open Access*).

2007 m. gruodžio mėn. EMT paskelbė Atvirosios prieigos rekomendacijas (angl. *ERC Scientific Council Guidelines for Open Access*, http://erc.europa.eu/sites/default/files/document/file/erc_scc_guidelines_open_access.pdf), kuriose reikalaujama:

- Europos mokslinių tyrimų tarybos finansuojamų mokslinių tyrimų ir projektų pagrindu parengti recenzuoti moksliniai straipsniai turi būti įkelti į elektronines talpyklas ir pateikiami atvirajai prieigai ne vėliau kaip per 6 mėnesius po publikacijos paskelbimo datos. Svarbiausius mokslinių tyrimų duomenis taip pat siūloma įkelti į elektronines atviros prieigos talpyklas kaip įmanoma greičiau po paskelbimo, bet ne vėliau kaip per 6 mėn.

2008 m. rugpjūčio mėn. pradėtas 7 BP Atvirosios prieigos demonstracinis projektas. Jis tęsiamas iki 7 BP pabaigos (2013 m.), apima 7 temines mokslo sritis: energetiką, aplinką (įskaitant klimato kaitą), sveikatą, informacinės ir ryšių technologijas (kognityvinės sistemos, sąveika, robotų technika), mokslinių tyrimų infrastruktūrą (el. infrastruktūra), mokslą visuomenėje, socialinius, ekonomikos ir humanitarinius mokslus. Keliamas reikalavimas, kad paramos gavėjas privalo įkelti savo publikacijas ar galutinius rankraščių variantus į atitinkamą institucinę ar teminę talpyklą bei dėti visas pastangas, kad šie straipsniai būtų laisvai prieinami po 6 ar 12 mėnesių nuo jų paskelbimo datos (6 mėnesiai taikomi energetikos, aplinkos, sveikatos, informacinės ir ryšių technologijų, mokslinių tyrimų infrastruktūros sritims, 12 mėnesių – mokslo visuomenėje, socialinių, ekonomikos ir humanitarinių mokslų sritims). Tokie reikalavimai taikomi visiems paramos gavėjams, kurių sutartys pasirašytos po 2008 m. rugpjūčio 20 d. (žr.

http://ec.europa.eu/research/press/2008/pdf/annex_1_new_clauses.pdf)

Norint atitikti Europos Komisijos ir Europos mokslinių tyrimų tarybos paramos sąlygų reikalavimus, autoriai, parengę ir pateikę straipsnius pasirinktam žurnalui ir gavę patvirtinimą dėl straipsnio publikavimo, galutinį recenzuoto rankraščio variantą turi įkelti į institucinę, teminę arba *OpenAIRE* projekto metu sukurtą specialią talpyklą. Taip pat jie privalo patikrinti autorių teisių sąlygas su leidėju pasirašytoje sutartyje arba duomenų bazėje *SHERPA/RoMEO* (<http://www.sherpa.ac.uk/romeo>).

Jeigu leidėjas neleidžia mokslo publikaciją įkelti į atvirosios prieigos talpyklas, autorius turėtų kreiptis į leidėją prašydamas pasirašyti leidybos sutarties priedą. Tokios sutarties tipiniai pavyzdžiai pateikti Europos Komisijos svetainėje visomis Europos Sąjungos šalių kalbomis (http://cordis.europa.eu/fp7/find-doc_en.html).

Siekiant suteikti galimybes įvykdyti Europos Komisijos ir Europos mokslinių tyrimų tarybos reikalavimus 2009 m. gruodžio 1 d. pradėtas vykdyti 7 BP projektas *OpenAIRE*: Europos mokslinių tyrimų atvirosios prieigos infrastruktūra (angl. *Open Access Infrastructure for Research in Europe*) Projekto trukmė: 36 mėnesiai, biudžetas: 4,1 mln. Projektą vykdo 38 partneriai iš visų Europos Sąjungos šalių ir Norvegija.

OpenAIRE tikslas – sukurti ir valdyti elektroninę infrastruktūrą mokslinių publikacijų tvarkymui, padėti tyrėjams įgyvendinti 7 BP atvirosios prieigos bandomosios iniciatyvos reikalavimus ir kartu su kelių disciplinų (gamtos mokslai, aplinka, informacijos ir komunikacijos mokslai, socialiniai-ekonominiai mokslai, el. infrastruktūra) mokslo bendruomenėmis iširti mokslo duomenų tvarkymo paslaugas. Projekto metu kuriama atvirosios prieigos talpyklų infrastruktūra remiasi *DRIVER* projekto rezultatais (<http://www.driver-repository.eu>). Sukurtas talpyklų tinklas jungia 311 talpyklų iš 38 šalių, suteikia prieigą prie 5 mln. publikacijų. Talpyklų administratoriai informuojami ir skatinami naudoti *DRIVER* ir *OpenAIRE*

rekomendacijas, siekiant suderinti duomenų pateikimo standartus ir papildomų duomenų apie projektus įkėlimą.

Projekto metu parengtos rekomendacijos autoriams, kurios skirtos padėti autoriams atitikti EK/EMT reikalavimus (<http://www.openaire.eu/en/component/attachments/download/133>). Publikacijų autoriai, norėdami atitikti EK/EMT reikalavimus, publikacijas turi įkelti *tik vieną kartą*: į talpyklą, suderintas su *OpenAIRE* rekomendacijomis arba naudoti *OpenAIRE* talpyklą. Projekto metu taip pat parengtos rekomendacijos talpyklų administratoriams ir institucijų vadovams.

OpenAIREplus projektas, pradedamas vykdyti 2011 m. gruodžio 1 d., yra *OpenAIRE* projekto tęsinys ir truks 30 mėn. Projekto partneriai – visos Europos Sąjungos šalys ir Islandija, Norvegija, Šveicarija, Turkija. Projekto tikslai:

- Sukurti ES šalių ir Norvegijos, Šveicarijos, Kroatijos, Islandijos ir Turkijos atstovų tinklą užtikrinant nacionalinių atvirosios prieigos centrų veiklą.
- Suderinti nacionalines ir europines mokslinių publikacijų ir duomenų infrastruktūros iniciatyvas susijusias su atvirąja prieiga.
- Analizuoti intelektinės nuosavybės klausimus ir jų taikymą mokslinių publikacijų ir mokslo duomenų srityse.
- Numatyti galimybes ir finansavimo modelius, kurie leistų numatyti atvirosios prieigos plėtrą visose EK finansuojamose programose.

Projekto veiklos vykdomos siekiant sukurti kokybišką infrastruktūrą prieinamą 24x7, išplėsti ir palaikyti Europos mokslinių tyrimų informacinę erdvę, rinkti ir apjungti duomenis iš EK *CORDA* duomenų bazės, *OpenDOAR* publikacijų talpyklų, *OpenAIREplus* talpyklos ir duomenų rinkinių talpyklų. Pagalba mokslininkams, siekiant atitikti EK atvirosios prieigos reikalavimus, teikiama per nacionalinius atvirosios prieigos centrus, veikiančius daugiau kaip 30 Europos šalių. Projekto metu parengiamos *OpenAIREplus* rekomendacijos, siekiant suderinti duomenų rinkinių eksportavimą (metaduomenys ir protokolai) ir mokslo publikacijų – duomenų rinkinių susiejimo procedūras ir eksportavimą.

OpenAIREplus projekto metu siekiama sukurti struktūrą, užtikrinančią jungtinių informacijos objektų saugojimą, kur įvairaus tipo ir formatų informacijos objektai susieti prasminiais ryšiais. Tai sukuria prielaidas *išplėstų publikacijų* (angl. *enhanced publications*) kūrimui, kur mokslo publikacijos papildomos ir susiejamos ryšiais su metaduomenimis, viso teksto dokumentais, mokslinių tyrimų duomenimis, paveikslais, vaizdo įrašais, garso įrašais, mokymosi medžiaga ir kt.

2010 m. lapkričio 25-26 d. Briuselyje vykusio seminaro metu, kuriame dalyvavo 20 nacionalinių ekspertų iš ES šalių, buvo siekiama įvertinti 2007 m. Komisijos pateiktą Komunikato „Dėl mokslinės informacijos skaitmeniniame amžiuje: prieinamumas, sklaida ir išsaugojimas“ (angl. *Questionnaire to CREST members and observers: Summary of responses follow-up of the Council conclusions on scientific information in the digital age: access, dissemination and preservation (22-23 November, 2007)*) išvadų įgyvendinimą, tuo pačiu bandant suplanuoti ateities veiksmus ir strategijas, palaikančias šalių narių veiklų koordinavimą. Rezultatai parodė, kad šalys narės skiria vis daugiau dėmesio mokslinės informacijos prieigos ir sklaidos klausimams. Apklausos rezultatai parodė, kad atvirosios prieigos prie mokslinių tyrimų duomenų politinės nuostatos yra

mažiau išplėtos negu prie mokslinių publikacijų, ir tyrėjai dar nėra pakankamai informuoti, jog atviroji prieiga nebūtinai prieštarauja leidėjų reikalavimams. Seminaro rekomendacijos pateikiamos parengtose išvadose *Sharing knowledge: open access and preservation in Europe*, (http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/oa-preservation-2011_en.pdf ir tyrimų ataskaitoje http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/scientific-info-results-crest-final-090609_en.pdf).

EK ir 7 BP projektų seminario, vykusio 2011 m. vasario 14-15 d. ataskaitoje „EK finansuojami mokslinės informacijos skaitmeniniame amžiuje projektai“ (angl. *EC-funded projects on scientific information in the digital age*, http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/ec-funded-projects-digital-age-110817_en.pdf) pristatoma EK vykdomų projektų mokslinių tyrimų publikavimo srityje veikla.

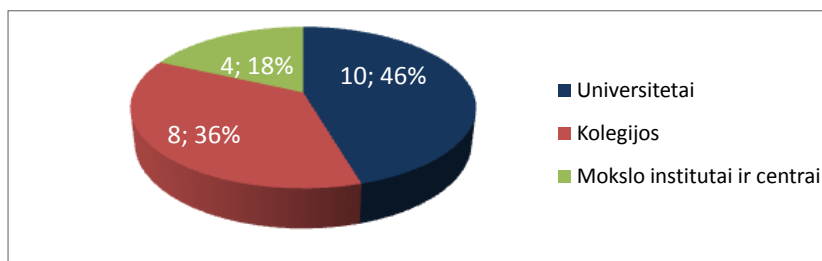
Apibendrinant Europos Komisijos ir Europos mokslinių tyrimų tarybos nuostatas, vykdomas veiklas ir priimtus dokumentus, galima teigti, kad yra sukurtos prielaidos atvirosios prieigos iniciatyvų plėtrai Europos mastu. Sekančiame skyriuje apžvelgsime Lietuvos situaciją ir nacionaliniu bei instituciniu lygiu kuriamas prielaidas.

3. Lietuvos mokslo ir studijų institucijų mokslinės veiklos rezultatų viešinimas atvirosios prieigos žurnaluose ir institucinėse talpyklose apklausos rezultatų analizė

Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacija atliko apklausą „Lietuvos mokslo ir studijų institucijų mokslinės veiklos rezultatų viešinimas atvirosios prieigos žurnaluose ir institucinėse talpyklose“. Apklausos tikslas – išsiaiškinti, kaip EK/EMT bei LR mokslo ir studijų įstatymo 45 straipsnio nuostatos, susijusios su atvirąja prieiga prie mokslinių tyrimų rezultatų, įgyvendinamos mokslo ir studijų institucijoje.

3.1. Respondentai

2011 m. birželio mėn. tyrimo klausimynas (1 priedas) buvo išsiuntinėtas visų valstybinių mokslo ir studijų institucijų vadovams, atsakingiems už mokslinių tyrimų klausimus institucijoje. Gautos 7 užpildytos anketos. Todėl 2011 m. rugsėjo mėn. tyrimo klausimynas pakartotinai buvo išsiųstas į Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacijos forumą, kviečiant bibliotekų direktorius paraginti institucijų vadovus, atsakingus už mokslą, užpildyti klausimyną. Iš viso buvo gauti 23 užpildyti klausimynai iš šių institucijų atsakingų atstovų (žr. 3.2 pav.). Remiantis AIKOS sistemos duomenimis (<http://www.aikos.smm.lt/aikos/>), valstybinių universitetų, kolegijų ir mokslo institutų Lietuvoje yra 41: tarp jų 14 universitetų, 13 kolegijų ir 14 mokslo institutų. Taigi, užpildytos anketos sudarė 56 % visų valstybinių mokslo ir studijų institucijų. Užpildytas anketas grąžino 11 universitetų, taigi šioje apklausoje dalyvavo 71 % universitetų, kolegijų – 8, t.y. apklausoje dalyvavo 62 % institucijų, mokslo institutų ir centrų – 4, t.y. apklausoje dalyvavo – 29 % institutų. Galima daryti prielaidą, kad žemą mokslo institucijų dalyvavimo apklausoje skaičių lėmė tai, kad atvirosios prieigos veiklos mokslo ir studijų institucijose vykdomos mažai, o žinios apie atvirąją prieigą yra ribotos.

3.2 pav. Apklausoje dalyvavusių institucijų pasiskirstymas pagal institucijos tipą

Užpildytus klausimynus atsiuntė:

Universitetai:

1. Aleksandro Stulginskio universitetas (buvęs Lietuvos žemės ūkio universitetas).
2. ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas (nevalstybinis).
3. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.
4. Klaipėdos universitetas.
5. Lietuvos sveikatos mokslų universitetas.
6. Lietuvos kūno kultūros akademija.
7. Mykolo Romerio universitetas.
8. Vilniaus edukologijos universitetas (buvęs Vilniaus pedagoginis universitetas).
9. Vilniaus šv. Juozapo kunigų seminarija.
10. Vilniaus universitetas.
11. Vytauto Didžiojo universitetas.

Kolegijos:

1. Kauno technikos kolegijos.
2. Klaipėdos valstybinė kolegija.
3. Lietuvos aukštoji jūreivystės mokykla.
4. Panevėžio kolegija.
5. Šiaulių kolegija.
6. Šiaures Lietuvos kolegija.
7. Utenos kolegija.
8. Vilniaus kolegija.

Mokslo institutai ir centrai:

1. Gamtos tyrimų centras.
2. Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centras, Žemdirbystės institutas.
3. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
4. Lietuvos energetikos institutas.

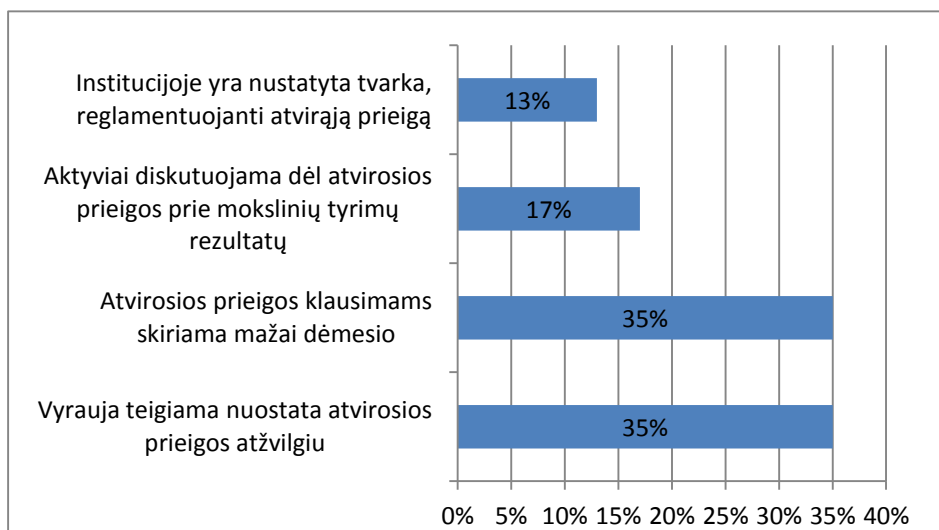
Nors klausimynai buvo išsiųsti už mokslinių tyrimų klausimus institucijose atsakingiems vadovams, beveik pusės institucijų vadovai klausimynų pildymą patikėjo bibliotekų vadovams, kaip geriausiai atvirosios prieigos klausimus išmanantiems institucijoje. Tai tik patvirtina Lietuvoje vyraujančią požiūrį, kad kol kas mokslo institucijose atvirosios prieigos klausimams skiriama mažai dėmesio ir jie nėra tarp institucijos prioritetų. Tokią nuomonę sustiprina ir tas faktas, kad daugumą renginių atvirosios prieigos klausimais organizuoja bibliotekininkai.

Sekančiame skyriuje pristatomi apklausos rezultatai.

3.2. Apklausos rezultatų analizė

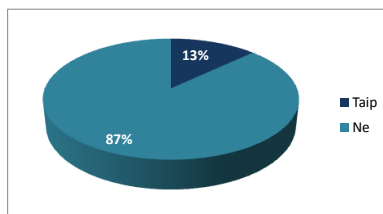
Siekiant išsiaiškinti institucijos nuostatas atvirosios prieigos klausimais, buvo pateiktas klausimas: *Ar institucijoje palaikoma atvirosios prieigos prie mokslinių tyrimų rezultatų idėja?*

Atsakymai į šį klausimą rodo, kad trečdalis institucijų pripažįsta, kad institucijoje dėmesio atvirosios prieigos iniciatyvoms skiriama mažai. Tiek pat Lietuvos mokslo ir studijų institucijų išreiškė teigiamą nuostatą atvirosios prieigos atžvilgiu. Kai kuriose institucijose aktyviai diskutuojama atvirosios prieigos klausimais, tačiau konkrečių veiksmų institucijose nėra vykdoma siekiant užtikrinti atvirą prieigą prie mokslinių tyrimų rezultatų. Tik 13 % institucijų nurodė, kad institucijose yra tvarka, reglamentuojanti atvirosios prieigos klausimus institucijoje (žr. 3.3 pav.).

3.3 pav. Institucijose vyraujančios nuostatos atvirosios prieigos atžvilgiu

Tiek pat institucijų teigia parengusios ir patvirtinusios dokumentus, reglamentuojančius Lietuvos mokslo ir studijų įstatymo 45 straipsnio realizavimą (žr. 3.4 pav.). Tai rodo atsakymai į klausimą: *Ar mokslo ir studijų institucijoje yra parengti ir patvirtinti AP reglamentuojantys dokumentai?*

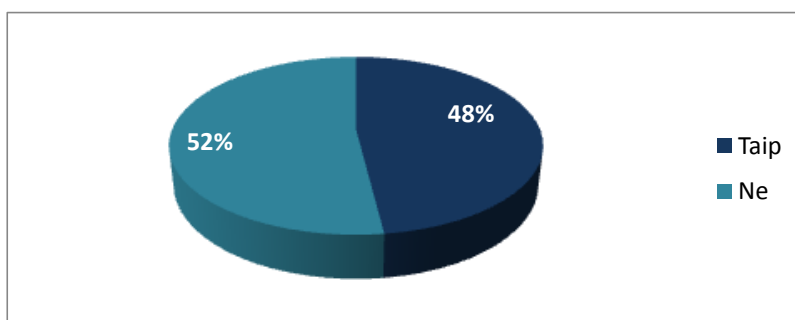

3.4 pav. Institucijose priimti dokumentai, reglamentuojantys atvirosios prieigos iniciatyvas

Tačiau analizuojant, kokius dokumentus yra priėmusios institucijos, galima pastebėti, kad dokumentai dažniau reglamentuoja nepublikuotų dokumentų, dažniausiai magistro darbų ir daktaro disertacijų įkėlimą į atvirąją prieigą. Tuo tarpu mokslo straipsnių ir knygų įkėlimo į institucinę talpyklą tvarka nėra nustatyta.

Siekiant išsiaiškinti, ar mokslininkai skatinami savo mokslinių tyrimų rezultatus skelbti atvirojoje prieigoje buvo pateiktas klausimas: *Ar Jūsų institucija skatina mokslininkus savo mokslinių tyrimų rezultatus publikuoti atvirosios prieigos žurnaluose?*

Beveik pusė, t.y. 48 % institucijų, nurodė skatinančios mokslininkus publikuoti straipsnius atvirosios prieigos žurnaluose (žr. 3.5 pav.).

3.5 pav. Mokslininkų skatinimas publikuoti atvirosios prieigos žurnaluose

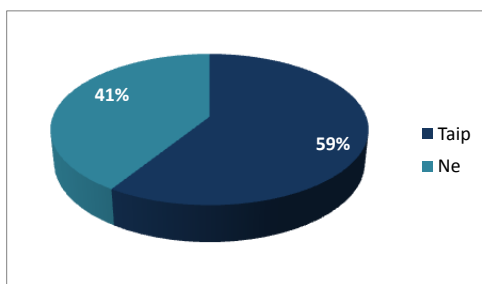
Tačiau skatinimo formos dažniau susiję su informavimu apie galimybes ir rekomendavimu. Tik viena institucija nurodė finansiškai skatinanti mokslininkus. Atsakymų pavyzdžiai:

- „Diskutuojama institucijos ir fakultetų posėdžių metu, svarstant atliktų tyrimų rezultatų viešinimą“;
- „Mokslo darbuotojams reguliariai apie tai primenama“;
- „Visi institucijos leidiniai publikuojami tinklapyje arba prieinami viešai“;
- „Rekomenduoja mokslininkams publikuoti“;
- „Kalba apie tai viešai“;
- „Informuojami mokslo padaliniai“;
- „Už paskelbtus straipsnius mokama vienkartinė išmoka“.

Mokslininkai kol kas mažai žino apie atvirąją prieigą. Tai parodė 2009 m. atliktas tyrimas „Mokslininkų ir kitų tyrėjų naudojimosi elektroniniais mokslo informacijos šaltiniais ugdymo poreikio apimtį ir sudėties mokslinis tyrimas“ (Tautkevičienė ir kt., 2009), o taip pat 2011 m. atliktas tyrimas „Atviroji prieiga prie mokslinių žinių jaunųjų mokslininkų akimis“. Pastarojo rezultatai rodo, kad 86 % apklausoje dalyvavusių mokslininkų nuomone atvirosios prieigos idėja yra labai gera, tačiau 50 % apklaustųjų mano nepakankamai žinantys apie atvirąją prieigą. Jaunųjų mokslininkų nuomone, atvirosios prieigos politikos formavimas Europos lygiu (84 % apklausos dalyvių) bei mokslinės bendruomenės skatinimas įkelti savo mokslinę informaciją/mokslinius rezultatus į atvirosios prieigos talpyklas (86 %), paskatintų laisvą mokslinės informacijos judėjimą (Iznova, 2011). Tokie atsakymai rodo, kad mokslininkai mažai informuoti ir žino apie Europos Komisijos ir Europos mokslinių tyrimų tarybos iniciatyvas.

Europos Komisija ir Europos mokslinių tyrimų taryba palaiko atvirosios prieigos iniciatyvas ir skatina mokslininkus skelbti savo mokslinių tyrimų rezultatus ir jų duomenis atvirojoje prieigoje. Siekiant išsiaiškinti, kaip šios iniciatyvos palaikomos Lietuvos mokslo ir studijų institucijose, buvo pateiktas klausimas: *Ar Jūsų institucijoje mokslininkai yra informuojami apie tai, kad mokslinių tyrimų publikacijos, parengtos naudojant Europos mokslinių tyrimų tarybos, EK 7BP ir kitų fondų lėšas turi būti patalpintos atvirojoje prieigoje iš karto po jų publikavimo arba praėjus ne daugiau kaip 6-12 mėn.?*

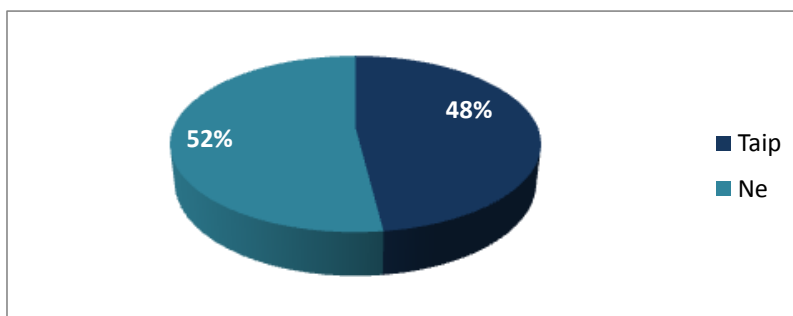
Institucijų atstovų teigimu, beveik 60 % institucijų mokslininkai yra informuojami apie EK/EMT ir kitų finansuojančių institucijų reikalavimus (žr. 3.6 pav.), tačiau 2011 m. atliktos jaunųjų mokslininkų apklausos atsakymai į klausimus rodo, kad jaunieji mokslininkai nėra susipažinę su šiomis iniciatyvomis. Galima daryti prielaidą, kad institucijose informacijos sklaida vykdoma nepakankamai sklandžiai ir nepasiekia visų akademinės bendruomenės grupių.

3.6 pav. Mokslininkų informavimas apie EK/EMT ir kt. finansuojančių institucijų reikalavimus prieigai prie mokslinių tyrimų rezultatų

Akademinės bendruomenės, tarp jų ir mokslininkų, elgesį dažniausiai lemia šalyje ir institucijose numatyta mokslo vertinimo tvarka, numatyti motyvavimo ir skatinimo mechanizmai. Buvo pateiktas klausimas: *Ar skatinate institucijos autorius, publikuojančius straipsnius ir pasirašančius sutartis su leidėjais, išsaugoti teisę publikacijas įkelti į savo, institucinę ar nacionalinę talpyklą?*

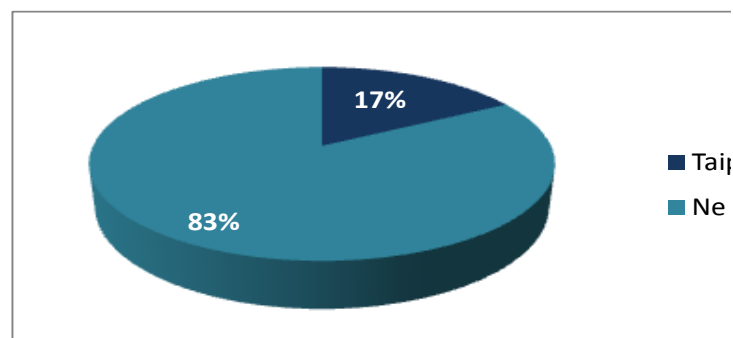
Atsakymai į šį klausimą rodo, kad tik nedaugelyje institucijų mokslininkai skatinami publikuoti straipsnius atvirosios prieigos žurnaluose arba išsaugoti teisę įkelti juos į institucines talpyklas (žr. 3.7 pav.).

3.7 pav. Autorių skatinimas išsaugoti teisę įkelti straipsnius į institucines talpyklas

Siekiant išsiaiškinti institucijose egzistuojančią tvarką, buvo pateiktas klausimas apie egzistuojančią tvarką institucijose: *Ar yra dokumentai reglamentuojantys privalomą ar savanorišką mokslo publikacijų įkėlimą į AP talpyklas?*

Atsakymai rodo, kad atvirosios prieigos dokumentų publikavimą reglamentuojančius dokumentus institucijose turi 17 % anketas užpildžiusių institucijų (žr. 3.8 pav.). Dviejose institucijose numatomas privalomas įkėlimas, vienoje institucijoje – rekomendacinio pobūdžio, vienoje institucijoje – priklauso nuo dokumentų tipo.

3.8 pav. Dokumentai institucijose, reglamentuojantys atvirosios prieigos publikavimą ar archyvavimą

Vytauto Didžiojo universitetas turi patvirtintą tvarką dėl universiteto studijų ir mokslo dokumentų teikimo į Lietuvos mokslo ir studijų elektroninių dokumentų informacinę sistemą ir universiteto magistrantūros baigiamųjų darbų (projektų), daktaro disertacijų ir jų santraukų elektroninių dokumentų informacinės sistemos nuostatus. Šie dokumentai nėra privalomojo, o yra tik rekomendacinio pobūdžio.

Vienas mokslo institutas turi institucijos vadovo įsakymu patvirtintas mokslo publikacijų ir eLABa pildymo tvarkas.

Viename universitete taip pat kuria institucinę talpyklą, tačiau kol kas neturi patvirtintų dokumentų, reglamentuojančių dokumentų įkėlimą į talpyklą. Likusios institucijos nenurodė turinčios dokumentų, reglamentuojančių talpyklos pildymo dokumentais tvarkos ir vadovaujasi Lietuvos mokslo ir studijų elektroninių dokumentų informacinės sistemos (eLABa) nuostatais ir Lietuvos mokslo ir studijų elektroninių dokumentų informacinės sistemos (eLABa) duomenų saugos nuostatais, patvirtintais Lietuvos Respublikos švietimo ministro 2007 m. liepos 14 d. įsakymu Nr. ISAK-1506 bei 2008 m. kovo 13 d. ŠMM ministro įsakymu Nr. ISAK-655 patvirtintomis gairėmis „Studijų baigiamųjų darbų, daktaro disertacijų, jų santraukų bei habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalgų elektroninių dokumentų parengimo, pateikimo įkelti ir įkėlimo į Lietuvos mokslo ir studijų elektroninių dokumentų informacinės sistemos talpyklas ir naudojimo tvarkos aprašo sudarymo gairės“.

Vilniaus universitete Senato komisijos 2009 spalio 8 d. nutarimu, protokolo Nr. SK-2009-11 priimti nuostatai „Atviros prieigos prie Vilniaus universiteto mokslo darbų ir mokslinių tyrimų rezultatų nuostatai“, kuriuose numatyta, kad po 2011 m. sausio 1 d. publikuotus straipsnius „mokslininkai jau paskelbtą ar spausdinti priimtą mokslinį straipsnį ar kitą mokslinę produkciją į universiteto elektroninę talpyklą privalo įdėti iškart po išspausdinimo. Vilniaus universitetas taip pat rekomenduoja į universiteto

elektroninę talpyklą talpinti ir tą mokslinę produkciją, kuri buvo publikuota iki 2011 m. sausio 1 d.“. Deja, ši tvarka nėra aprobuota universiteto vykdomosios valdžios ir 2011 m. pabaigoje dar neveikė. Beje, anketą pildantis atsakingas institucijos asmuo šio dokumento anketoje nenurodė.

Siekiant užtikrinti galimybę mokslo publikacijas įkelti į atvirosios prieigos talpyklas, Lietuvoje sukurta ir nuo 2007 m. veikia Lietuvos elektroninė akademinė biblioteka eLABa. Iki 2011 m. lapkričio mėn. eLABoje išsaugota beveik 25 tūkst. objektų, iš kurių dauguma yra elektroninės tezės ir disertacijos (19,5 tūkst. dokumentų). Talpyklos kūrimė dalyvauja 38 institucijos. Joje yra išsaugota 5 249 knygų, straipsnių ir kt. dokumentų. Daugiausiai dokumentų įkėlė mokslo institutai, Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvos sveikatos mokslų universitetas ir Vilniaus Gedimino technikos universitetas. Kitos institucijos į talpyklą įkelia nedaug dokumentų.

Pasirinkta programinė įranga Fedora yra lanksti, lengvai plėtojama, tinka įvairiems skaitmeniniams objektams talpinti, palaiko įvairius informacijos srautus vietinėje talpykloje ir ryšius su dokumentais internete, numatyta galimybė kaupti ir administruoti didelį kiekį metaduomenų. Jie indeksuojami naudojant taksonomijas, ontologijas ir paieška vykdoma naudojant semantinio tinklo užklausas, lengvai integruojamos įvairiose aplinkose įvairiomis sąsajomis). Tačiau talpykloje reikalingi techniniai – technologiniai sprendimai sprendžiant problemas susijusias su dokumentų įkėlimu: bibliotekininkams, leidėjams ir kt. darbuotojams skirta duomenų įvedimo sąsaja sudėtinga, iš viso nėra sąsajos įkelti dokumentus autoriams. Vyksta metaduomenų dubliavimas su kitomis duomenų bazėmis, pvz., institucijų mokslo publikacijų duomenų bazėmis. Talpykloje išsaugotos publikacijos nėra surandamos *Google Scholar* programa, o tai yra trikdys mokslo publikacijų matomumui pasaulyje (Kretavičienė, 2011).

Mokslo publikacijas į atvirosios prieigos talpyklas dažniausiai įkelia bibliotekininkai (10 institucijų), leidėjai (5 institucijose), kitų padalinių darbuotojai (4 institucijose). Magistro darbus ir disertacijas įkelia autoriai, o metaduomenis papildo, koreguoja ir patvirtina bibliotekų darbuotojai. Pagal dokumentų tipą dažniausiai įkelia magistro baigiamuosius darbus ir disertacijas bei jų santraukas. Iš kitų tipų dokumentų institucijos taip pat įkelia (institucijų skaičius):

- žurnalų straipsnius – 14;
- knygų dalis – 7;
- knygas – 9;
- konferencijų pranešimus – 7;
- tyrimų ataskaitas – 3;
- garso ir vaizdo įrašus – 2
- metodines priemones – 1

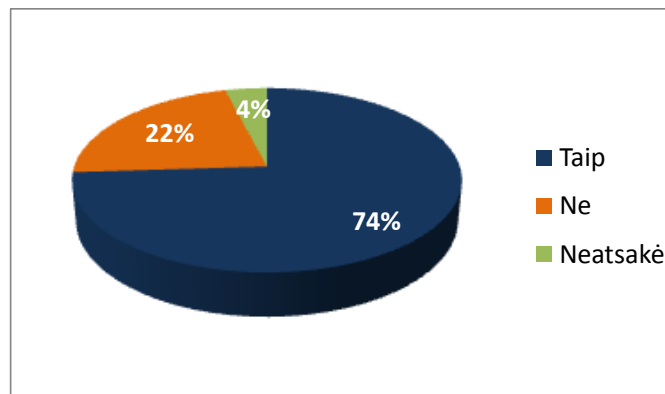
Analizuojant Lietuvos mokslo ir studijų leidžiamų mokslo žurnalų prieigos galimybes, tampa aišku, kad dauguma mokslo žurnalų yra laisvai prieinami pasaulio mokslo bendruomenei. 2010 m. atlikta 157 Lietuvos mokslo žurnalų analizė (Dagienė, 2010) atskleidė, kad:

- 101 žurnalas pateikia tinklalapyje laisvai prieinamus straipsnių PDF failus;
- 25 žurnalai į tinklalapį įkrauna viso numerio PDF failą;
- 37 žurnalai „uždari“.

Problema dažnai yra ta, kad mokslo žurnalai nėra matomi pasaulinei bendruomenei, nes jie internete prieinami kaip PDF failai. Be to dažnai neturi tinkamai funkcionuojančios žurnalo svetainės, todėl sunkiai randami ir prieinami. Pastaraisiais metais situacija keičiasi, kadangi daug pastangų siekiant kokybiškesnės mokslo žurnalų leidybos dėjo Lietuvos mokslo periodikos asociacija (<http://www.moksloperiodika.lt>). Lietuvos mokslo periodikos asociacija 2011 m. vykdė projektą „Atvirosios prieigos skatinimas Lietuvos mokslo žurnaluose diegiant *Open Journal System* programą“, finansuojamą EIFL grantu lėšomis. Ši organizacija aktyviai skleidė informaciją, vykdė mokymus, seminarus ir teikė pagalbą mokslo žurnalų redaktoriams. Asociacija skatina naudoti atvirosios leidybos sistemą (angl. OJS – *Open Journal System*) ir padėjo žurnalų redakcijoms tai atlikti. Programos *Open Journal System* diegimas paspartino mokslo žurnalų leidybos pažangą ir tuo pačiu didesnę matomumą ir pasiekiamumą.

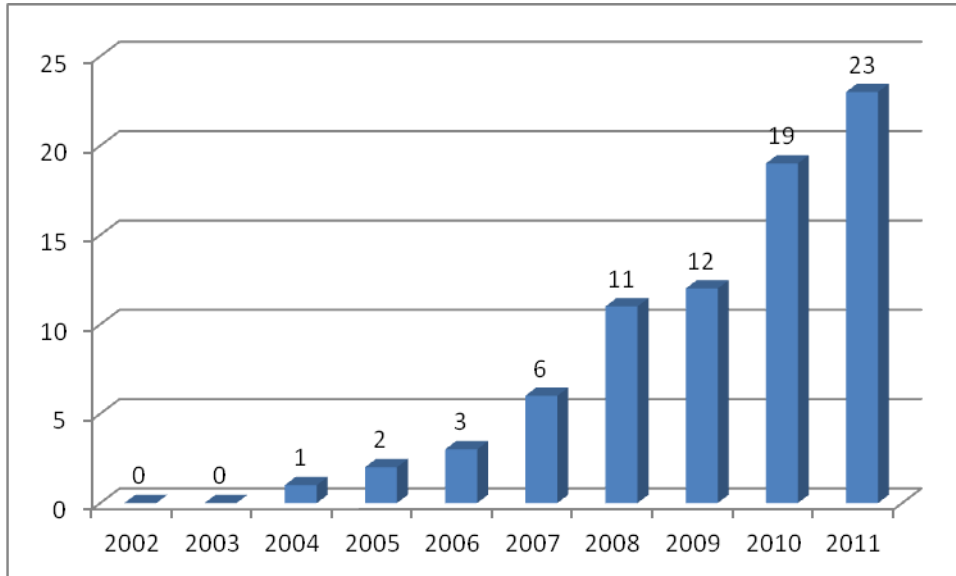
Apklausa metu nustatyta, kad 17 Lietuvos mokslo ir studijų institucijų leidžia mokslo žurnalus (žr. 3.9 pav.), tarp jų:

- 13 institucijų žurnalai laisvai prieinami internete;
- 7 institucijų žurnalai užregistruoti DOAJ.

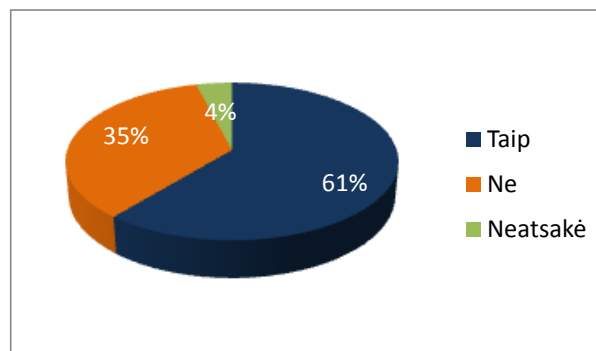
3.9 pav. Institucijų mokslo žurnalai atvirojoje prieigoje

Žurnalų užregistravimas Atvirosios prieigos žurnalų kataloge DOAJ (angl. *Directory of Open Access Journals*, <http://www.doaj.org>) yra svarbus todėl, kad Lietuvos žurnalai tampa geriau matomi ir prieinami pasaulinei mokslo bendruomenei. 2011 m. spalio mėn. duomenimis jame yra užregistruoti 23 Lietuvos mokslo žurnalai. Lietuvos mokslo žurnalų skaičiaus augimą DOAJ kataloge paskatino Lietuvos mokslų akademijos, Lietuvos mokslo periodikos asociacijos ir Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacijos 2010 m. spalio 21 d. organizuota tarptautinė konferencija „Lietuvos mokslo žurnalų sklaidos pasaulyje galimybės“, vykusio Lietuvos Respublikos Seimo rūmuose. Jos metu žurnalų redaktoriams buvo paaiškinta, kodėl atvirosios prieigos mokslo žurnalams svarbu užsiregistruoti DOAJ kataloge. Tai turėjo įtakos, kad 2010-2011 m. Lietuvos mokslo žurnalų skaičius DOAJ kataloge ženkliai išaugo (žr. 3.10 pav.).

3.10 pav. Lietuvos mokslo žurnalai DOAJ kataloge (2002-2011 m.)

Į klausimą: *Jeigu Jūsų institucijoje atvirosios prieigos klausimams šiuo metu skiriama mažai dėmesio, ar institucija planuoja veiklos kryptis, susijusias su atvirosios prieigos iniciatyvomis ateityje?* – šiek tiek daugiau kaip pusės institucijų atstovai atsakė teigiamai (žr. 3.11 pav.).

3.11 pav. Institucijų planai aktyvinti veiklas susijusias su atvirosios prieigos iniciatyvų plėtra

Institucijų atstovai nurodė, kad jų planuojami veiksmai yra susiję su atvirosios prieigos plėtra institucijoje, siekiu atvirosios prieigos klausimus „įtraukti į Universiteto strategiją“, „kurti institucinę talpyklą“, ketinimu „registruoti mokslinius žurnalus DOAJ kataloge“, siekiu parengti dokumentus, reglamentuojančius atvirąją prieigą, seminarų ar mokymų dėstytojams organizavimu, supažindinant juos su atvirosios prieigos idėja.

Vienos institucijos atstovo nuomone, reikėtų siekti mokslo vertinimo sistemos keitimo. Kiti apklaustieji šiai nuomonei taip pat pritaria, teigdami, kad „dabartinė mokslo politika skatina straipsnių rengimą žurnalams, kurie yra WoS duomenų bazėje. Yra galimybė viešai paskelbti straipsnius (pvz., Elsevier leidykla pateikė tokį pasiūlymą), tačiau tai susiję su didelėmis finansinėmis išlaidomis, kurios nėra kompensuojamos“.

Nuomonės dėl atvirosios prieigos teigiamų ir neigiamų aspektų išsiskyrė. Vienu nuomone, tai – puiki iniciatyva, „labai svarbi siekiant pakelti universiteto mokslingumo

lygi“. Tuo tarpu kitų institucijų vadovai nenori atverti mokslinių tyrimų rezultatų atvirojoje prieigoje, kadangi, jų nuomone, „kartais mokslinių tyrimų ataskaitos yra plagijuojamos kitų organizacijų, todėl ne visi gauti tyrimų rezultatai, aplamai, Lietuvoje viešinami“.

Kaip vienas atvirosios prieigos trikdžių apklausos dalyvių teigimu yra tai, kad institucijose nėra aiškiai suformuluotos atvirosios prieigos politikos, o „atviroji prieiga remiasi entuziazmu. Jeigu nėra entuziastų, visi laukia nurodymų iš viršaus, gyvena tradiciškai“.

Išvados

Apibendrinant Lietuvos mokslo ir studijų institucijų mokslinės veiklos rezultatų viešinimo atvirosios prieigos žurnaluose ir institucinėse talpyklose studijos rezultatus, atkleidžiančius atvirosios prieigos situaciją Lietuvoje, galima įvertinti pasiekimus ir trikdžius, darančius įtaką atvirosios prieigos plėtrai.

Pasiekimai:

- Nuo 2003 m. pradėta kurti Lietuvos elektroninių tezių ir disertacijų duomenų bazė. Magistrų darbus ir daktaro disertacijas bei jų santraukas į talpyklą įkelia dauguma institucijų.
- Lietuvoje atvirosios prieigos renginiai, konferencijos, diskusijos, informacijos sklaida vykdoma nuo 2005 m. Pagrindiniai šios idėjos iniciatoriai ir vystytojai yra Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacija.
- 2009 m. priimtas Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas (2009 m. balandžio 30 d., Nr. XI-242, Vilnius), kurio 45 straipsnis teigia, kad *„siekiant užtikrinti valstybės biudžeto lėšomis atliekamų mokslinių tyrimų kokybę, valstybės biudžeto lėšų panaudojimo skaidrumą, paskatinti mokslo pažangą, visi valstybinėse mokslo ir studijų institucijose atliekamų mokslo darbų rezultatai turi būti skelbiami viešai (internete ir kitais būdais), kiek tai neprieštarauja intelektinės nuosavybės ir komercinių ar valstybės ir tarnybos paslapčių apsaugą reglamentuojantiems teisės aktams. Valstybės biudžeto lėšomis nevalstybinėse mokslo ir studijų institucijose atliktų mokslinių tyrimų rezultatai skelbiami viešai (internete ir kitais būdais), kiek tai neprieštarauja intelektinės nuosavybės ir komercinių ar valstybės paslapčių apsaugą reglamentuojantiems teisės aktams“*. Tačiau mokslo ir studijų institucijos nėra priėmusios dokumentų, reglamentuojančių šio įstatymo taikymą savo institucijose.
- Nuo 2007 m. sukurta ir veikia Lietuvos elektroninė akademinė biblioteka eLABa, kuri kuriama kaip nacionalinė visų mokslo ir studijų institucijų talpykla.
- Per pastaruosius keletą metų institucinės talpyklos sukurtos 3 institucijose, planuojama kurti dar keliose institucijose. Poreikis kurti institucines talpyklas atskirose mokslo ir studijų institucijose atsirado todėl, kad Lietuvos elektroninė akademinė biblioteka eLABa netenkina institucijų poreikių. eLABa suderinta su DRIVER ir *OpenAIRE* rekomendacijomis;
- VU pateikė paraišką Centrinė projektų valdymo agentūrai siekiant gauti ES struktūrinę paramą vykdyti projektą „Nacionalinis atviros prieigos mokslo informacijos duomenų archyvas (MIDAS)“.

Trikdžiai:

- Nepakankamas atvirosios prieigos skatinimas nacionaliniu ir instituciniu lygmeniu.
- Mokslo ir studijų institucijose nėra reglamentuotas mokslo publikacijų įkėlimas į atvirąją prieigą.
- eLABoje sudėtingas duomenų įkėlimas – techniniai-technologiniai sprendimai nekeisti nuo 2007 m. Mokslininkai neturi galimybės patys įkelti publikacijas į atvirąją prieigą, kadangi nėra sukurta duomenų įvedimo sąsaja autoriams. Bibliotekininkams, leidėjams ir administracijos darbuotojams sukurta įvedimo sąsajos yra sudėtingos ir nepatogios. Neišspręsti talpyklos pildymo organizaciniai klausimai.

Sprendžiant su atvirosios prieigos talpykla eLABa kylančias problemas, 2011–2012 m. numatyti uždaviniai, potencialiai galintys paspartinti atvirosios prieigos plėtrą Lietuvoje:

- patobulinti mokslo ir studijų dokumentų ir jų metaduomenų įkėlimą į eLABa;
- modernizuoti eLABa posistemes užtikrinant procesų integralumą ir panaikinti metaduomenų dubliavimą;
- sukurti sąsajas su Lietuvos ir užsienio informacinių išteklių sistemomis;
- plėtoti nacionalinės mokslo publikacijų talpyklos funkcijas;
- įdiegti studijų baigiamųjų darbų plagiato aptikimo sistemą;
- modernizuoti eLABa statistikos formavimo posistemę;
- atnaujinti eLABa veikimą reglamentuojančius dokumentus.

Svarbiausios atvirosios prieigos iniciatyvos

2002 m. vasaris – Budapešto atvirosios prieigos iniciatyva (*angl. Budapest Open Access Initiative*, <http://www.soros.org/openaccess/read.shtml>).

2003 m. birželis – Bethesda deklaracija dėl atvirosios prieigos biomedicinos srityje (*angl. Bethesda Statement on Open Access Publishing*, <http://www.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm>).

2003 m. spalio – Berlyno atvirosios prieigos prie mokslinės ir humanitarinės informacijos deklaracija (*angl. Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities*, <http://oa.mpg.de/openaccess-berlin/berlindeclaration.html>).

2004 m. vasaris – Tarptautinės bibliotekų asociacijų ir institucijų federacijos IFLA pareiškimas dėl atvirosios prieigos prie mokslinės literatūros ir dokumentacijos (*angl. IFLA Statement on Open Access to Scholarly Literature and Research Documentation*, <http://archive.ifla.org/V/cdoc/open-access04.html>).

2005 m. birželis – Jungtinės Karalystės Tyrimų tarybos prieigos prie mokslinių tyrimų rezultatų deklaracija (*angl. RCUK Position Statement on Access to Research Outputs*, <http://www.rcuk.ac.uk/cmsweb/downloads/rcuk/documents/2005statement.pdf>).

2007 m. lapkričio 22–24 d. Europos Tarybos išvados dėl mokslinės informacijos skaitmeninių technologijų eroje: prieiga, sklaida, išsaugojimas (*angl. Council Conclusions on scientific information in the digital age: access, dissemination and preservation*, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/intm/97236.pdf).

2007 m. gruodžio 17 d. – Europos mokslinių tyrimų tarybos, įgyvendinančios specialiąją 7 BP programą „Idėjos“, Atvirosios prieigos rekomendacijas (angl. *ERC Scientific Council Guidelines for Open Access*, http://erc.europa.eu/pdf/ScC_Guidelines_Open_Access_revised_Dec07_FINAL.pdf).

2008 m. kovo 26 d. – Europos universitetų asociacijos darbo grupės rekomendacijos atvirajai prieigai (angl. *Recommendations from the EUA Working Group on Open Access*), [http://www.eua.be/Libraries/Page_files/Recommendations_Open_Access adopted by the EUA Council on 26th of March 2008 final 1.sflb.ashx](http://www.eua.be/Libraries/Page_files/Recommendations_Open_Access_adop...)

2008 m. balandis – Komisijos rekomendacijos dėl intelektinės nuosavybės valdymo (angl. *Commission recommendation on the management of intellectual property in knowledge transfer activities and Code of Practice for universities and other public research organisations*), http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/ip_recommendation_en.pdf).

2008 m. balandžio 18 d. – *EUROHORC* rekomendacijas atvirajai prieigai (angl. *EUROHORCs' Recommendations on Open Access*, http://www.eurohorcs.org/SiteCollectionDocuments/EUROHORCs_Recommendations_OpenAccess_200805.pdf).

2009 birželio 9 d. – Mokslinių ir techninių tyrimų komisijos CREST klausimynas (angl. *Questionnaire to the CREST (Scientific and Technical Research Committee) members and observers – summary of responses follow-up of the council conclusions on scientific information in the digital age: access, dissemination and preservation*, http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/scientific-info-results-crest-final-090609_en.pdf).

2009 m. gruodžio 1 d. pradėtas vykdyti Europos Komisijos 7-osios bendrosios programos OpenAIRE projektas (angl. *Open Access Infrastructure for Research in Europe*). (<http://www.openaire.eu/>).

2010 m. liepos mėn. – OpenAIRE rekomendacijos atvirosios prieigos talpyklų valdytojams, padedančios apibrėžti ir įgyvendinti vietos duomenų valdymo politiką, laikantis Europos Komisijos reikalavimų atvirajai prieigai (angl. *OpenAIRE Guidelines 1.0*, <http://www.openaire.eu/lt/component/attachments/download/76>).

2010 m. lapkričio 25 - 26 d. – Dalijimasis žiniomis: atviroji prieiga ir saugojimas Europoje (angl. *Sharing knowledge: open access and preservation in Europe*, http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/oa-preservation-2011_en.pdf).

2011 m. vasario 14-15 d. seminaro ataskaita „EK finansuojami mokslinės informacijos skaitmeniniame amžiuje projektai“ (angl. *EC-funded projects on scientific information in the digital age*) http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/ec-funded-projects-digital-age-110817_en.pdf).

2011 m. gruodžio 1 d. pradėdamas 7 BP *OpenAIREplus* projektas, kurio tikslas – sukurti struktūrą, užtikrinančią jungtinių informacijos objektų saugojimą.

Atvirosios prieigos dokumentai

Atvirosios prieigos apžvalga (angl. *Open Access Overview*, <http://www.earlham.edu/~peters/fos/overview.htm>).

Atvirosios prieigos katalogas (angl. *The Open Access Directory*, <http://oad.simmons.edu>).

Atvirosios prieigos mokslinės informacijos dokumentų rinkinys (angl. *Open Access Scholarly Information Sourcebook*, <http://www.openoasis.org/>).

Atvirosios prieigos naujienos (angl. *Open Access News*, <http://www.earlham.edu/~peters/fos/fosblog.html>).

Atvirosios prieigos talpyklų katalogas OpenDOAR (angl. *The Directory of Open Access Repositories*, <http://www.opendoar.org/>).

Atvirosios prieigos talpyklų privalomojo archyvavimo nuostatų registras ROARMAP (angl. *Registry of Open Access Repositories Mandatory Archiving Policies*, <http://roarmap.eprints.org>).

Atvirosios prieigos žurnalų katalogas DOAJ (angl. *Directory of Open Access Journals*, <http://www.doaj.org>).

ES talpyklų analizė 2008 (angl. *The European Repository Landscape 2008*, <http://dare.uva.nl/document/150724>).

Sherpa/Romeo leidėjų politika dėl autorių teisių talpinant publikacijas į atvirosios prieigos talpyklas (angl. *Sherpa/Romeo Publisher copyright policies & self-archiving*, <http://www.sherpa.ac.uk/romeo.php>).

SPARC atvirosios prieigos informacinis biuletėnis (angl. *SPARC Open Access Newsletter*, <http://www.earlham.edu/~peters/fos/newsletter/archive.htm>).

Literatūra

Dagienė, E. Lietuvos mokslo žurnalai elektroninėje erdvėje (LMPA atlikto tyrimo rezultatų pristatymas): pranešimo skaidrės. In *Lietuvos mokslo žurnalų sklaidos pasaulyje galimybės*: tarptautinė konferencija vykusį 2010 m. spalio 21 d. Vilniuje [žiūrėta 2011-10-20]. Prieiga per internetą: http://www.moksloperiodika.lt/upload/Dagiene_Vilnius_2010_spalio_21.pdf

Iznova, T. Atviroji prieiga prie mokslinių žinių jaunųjų mokslininkų akimis: pranešimo skaidrės. In *Skatinkime atvirąją prieigą*: konferencija vykusį 2011 m. spalio 27 d. Lietuvos mokslų akademijoje, Vilnius [žiūrėta 2011-10-20]. Prieiga per internetą: http://www.lmba.lt/sites/default/files/Atviroji_prieiga_LJMS_Iznova.pdf

Kretavičienė, Meilė. eLABa – nacionalinės ir tarptautinės aprėpties projektas atvirajai prieigai prie Lietuvos mokslo rezultatų. In *Skatinkime atvirąją prieigą*: konferencija vykusį 2011 m. spalio 27 d. Lietuvos mokslų akademijoje, Vilnius [žiūrėta 2011-10-20]. Prieiga per internetą: http://www.lmba.lt/sites/default/files/OA%20diena%20MA_Kretaviciene.pdf

Tautkevičienė, Gintarė, Duobinienė, Genė, Kretavičienė, Meilutė, Krivienė, Irena, Petrauskienė, Žibutė, Mokslininkų ir kitų tyrėjų naudojimosi elektroniniais mokslo informacijos šaltiniais ugdymo poreikio apimties ir sudėties mokslinis tyrimas: mokslo studija [elektroninis išteklius]. Vilnius : Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacija, 2010. 211 p. ISBN 9786099514901.

1 PRIEDAS. „Lietuvos mokslo ir studijų institucijų mokslinės veiklos rezultatų viešinimo atvirosios prieigos žurnaluose ir institucinėse talpyklose studija“

Klausimynas

Lietuvos mokslo ir studijų įstatymo (2009 m. balandžio 30 d., Nr. XI-242, Vilnius) 45 straipsnyje „Mokslinės veiklos rezultatų viešumas“ teigiama, kad „siekiant užtikrinti valstybės biudžeto lėšomis atliekamų mokslinių tyrimų kokybę, valstybės biudžeto lėšų panaudojimo skaidrumą, paskatinti mokslo pažangą, visi valstybinėse mokslo ir studijų institucijose atliekamų mokslo darbų rezultatai turi būti skelbiami viešai (internete ir kitais būdais), kiek tai neprieštarauja intelektinės nuosavybės ir komercinių ar valstybės ir tarnybos paslapčių apsaugą reglamentuojantiems teisės aktams. Valstybės biudžeto lėšomis nevalstybinėse mokslo ir studijų institucijose atliktų mokslinių tyrimų rezultatai skelbiami viešai (internete ir kitais būdais), kiek tai neprieštarauja intelektinės nuosavybės ir komercinių ar valstybės paslapčių apsaugą reglamentuojantiems teisės aktams.“

Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacija (LMBA) vykdo apklausą, kurios tikslas – išsiaiškinti, kaip šio įstatymo nuostatos, susijusios su atvirąja prieiga prie mokslinių tyrimų rezultatų, įgyvendinamos konkrečiose mokslo ir studijų institucijose.

1. Ar Jūsų institucijoje palaikoma atvirosios prieigos prie mokslinių tyrimų rezultatų idėja? Pasirinkite geriausiai situaciją Jūsų institucijoje atitinkantį teiginį:

- Institucijoje yra nustatyta tvarka, reglamentuojanti institucijos mokslinių tyrimų rezultatų sklaidą per atvirąją prieigą
- Institucijoje vyrauja teigiama nuostata dėl atvirosios prieigos plėtros
- Institucijoje aktyviai diskutuojama dėl atvirosios prieigos prie institucijos mokslo publikacijų
- Atvirosios prieigos klausimams institucijoje šiuo metu skiriama mažai dėmesio

2. Ar Jūsų institucijoje yra parengti ir patvirtinti dokumentai, reglamentuojantys Lietuvos mokslo ir studijų įstatymo 45 straipsnio realizavimą, t. y. atvirąją prieigą prie mokslinių tyrimų rezultatų?

- Taip
- Ne

3. Jeigu atsakėte „taip“, išvardykite tuos dokumentus:

4. Ar Jūsų institucija skatina mokslininkus savo mokslinių tyrimų rezultatus publikuoti atvirosios prieigos žurnaluose?

- Taip

Ne

5. Jeigu atsakėte „taip“, kokia forma tai daroma:

6. Ar Jūsų institucijoje mokslininkai yra informuojami apie tai, kad mokslinių tyrimų publikacijos, parengtos naudojant Europos mokslinių tyrimų tarybos, EK 7BP ir kitų fondų lėšas, turi būti įkeltos į atvirosios prieigos talpyklas iš karto arba praėjus nuo publikavimo ne daugiau kaip 6–12 mėn.

Taip

Ne

7. Ar skatinate institucijos autorius, publikuojančius straipsnius ir pasirašančius sutartis su leidėjais, išsaugoti teisę publikacijas įkelti į savo, institucinę ar nacionalinę talpyklą?

Taip

Ne

8. Ar Jūsų institucijoje yra patvirtinti dokumentai, reglamentuojantys privalomą arba savanorišką mokslo publikacijų (preprintų, postprintų ar galutinių jų versijų) įkėlimą į institucinę arba nacionalinę talpyklą?

Taip

Ne (jeigu atsakėte „ne“, į 9 ir 10 klausimus neatsakykite).

9. Jeigu atsakėte „taip“, įvardykite juos:

10. Institucijoje priimti atvirąją prieigą reglamentuojantys dokumentai:

numato privalomą įkėlimą

yra rekomendacinio pobūdžio

11. Kas Jūsų institucijoje įkelia dokumentus į institucinę talpyklą?

Autoriai

Bibliotekininkai

Leidėjai

Kita (nurodykite) _____

12. Kokio tipo dokumentai talpinami jūsų institucinėje ar nacionalinėje talpykloje:

Žurnalų straipsniai

Knygų dalys

Knygos

Konferencijų pranešimai

Tyrimų ataskaitos

Garso ir vaizdo įrašai

Kita (nurodykite)_____

13. Ar Jūsų institucija leidžia mokslo žurnalus?

Taip

Ne (Jeigu atsakėte „ne“ į 14 ir 15 klausimus neatsakinėkite)

14. Jeigu atsakėte „taip“, ar Jūsų institucijos mokslo žurnalai yra laisvai prieinami internete?

Taip

Ne

15. Jeigu atsakėte „taip“, ar Jūsų institucijos mokslo žurnalai yra užregistruoti atvirosios prieigos kataloge (*Directory of Open Access Journals*)?

Taip

Ne

16. Jeigu jūsų institucijoje atvirosios prieigos klausimams šiuo metu skiriama mažai dėmesio, ar institucija planuoja veiklos kryptis, susijusias su atvirosios prieigos iniciatyvomis ateityje?

Taip

Ne

17. Jeigu atsakėte „taip“, išvardykite, ką ketinama nuveikti:

18. Jūsų komentarai atvirosios prieigos klausimais

Dėkojame už atsakymus.